

kazandırmaktadır. Ama aşkınlık niteliğinin nasıl kazanıldığı konusunda, ayrıca dikkatli bir açıklama getirmek gerekiyor. Deleuze bu deneyimin ona bir kuruluş verecek bir dışsallık olarak tanrı, varlık, hakikat ile, insana, özneye, kültüre ve dile dayandırılmamağını kabul etmektedir. Felsefesini aşkın empirizm yapan işte deneyim dışında bir temele, bir kuruluşa dayandırılmamış olmasıdır. Felsefesini olana sevgi olarak tanımlıyor. Olanın ötesinde bir kuruluş arayışının karşısında vaziyet almış bulunuyor.

Deleuze'ye göre felsefe yalnızca bir oluş değildir, aynı zamanda bir öteki oluşturmaktır. Bunu bir ötekiye tepki olarak yapar. Sanat ve felsefe kaotik değildir, ama kaos düşüncesinin girip düşüncüyü harekete geçirmesine olanak vermiyorsa, kanıdan başka bir şey olmaz. Kanıya hapsolmama deneyimin sözde uyumunun ya da bütünlüğünün yıkılmasıyla olur.

Deleuze'ün kullandığı bu aşkınlık kavramından farklıdır. Batı düşüncesinde aşkınlığı oluşturan tüm kuruluşların dayanaklarını Deleuze birer birer reddetmektedir. Kuruluş arayışlarını geçersiz kılarken tanrı, varlık ve hakikatin bir veri değil icat olduğunu söylüyor. Felsefede tanrı kavramı etkinliğini yitirdikten sonra özne kavramı ortaya çıkıyor. Sorgulamanın ötesinde kalan bir şey daha ortaya çıkmıştır. Deneyimleyen ve kuşku duyan o öznedir. Descartes'in "cogito"suyla ifade edilmektedir. Deleuze'ye göre bu özne de bir aşkınlık biçimidir. Bu yolla nihai kuruluş ögesi işlevini gören bir "düşünme imgesi" yaratılmıştır.

Deleuze iç (zihin ya da özne) ve dış (dünya ve kesinlik) ayrımını yaparak, ön varsayılan bir alan olarak bir "içkinlik düzlemine" gönderme yapmaktadır. İçkinlik düzlemi yaşamın temeli ya da kuruluşu değildir, buna karşılık "içkinlik düzlemi" her türlü temel üreten şeyin düşüncesidir. Deneyimi açık ve içkin bir bütün olarak düşünmek her yeni deneyim olayının ne olduğunu dönüştüreceğini kabul eder. Deleuze için içkinlik tek gerçek felsefedir.

Deleuze göre empirizm felsefi kuramdan daha fazlasıdır. Bir etik ve politikadır. Günümüzde idealim fikirlerimizin dışında bir yaşam ya da gerçek bir dünya olduğunu kabul etmektedir, ama bu yaşamın ve gerçekliğin fikirler üzerinden dolayımlandığında ısrarcı olmaktadır. Gerçekte fikirlerimiz dünyamızı düzenlemekten uzaktır. Fikirler deneyim sonucudur. Deneyimi açıklamak için özneyi ve fikirlerini kullanamayız. Öznenin deneyimden nasıl etkilendiğini açıklamamız gerekir. Fikirleri üreten imgelem yaşamın yaratıcı akışının parçası olarak yaşamın içinden başlar. Fikirler imgelemin ürünüdür. Deneyimi artık bir öznenin deneyimi olarak düşünemeyiz. İnsan öznesi belirli deneyimsel bağlantıların sonucudur.

Deleuze deneyimi yalnız yaşananlarla sınırlamamakta, edebiyat alanındaki üretilenlerin de katılmasıyla deneyimlerin (yaşanmamış ama yaşanabilecek olanlarla) kapsamını genişletmiş, dolayısıyla yaratıcılık potansiyelini artırmıştır denilebilir. Edebiyat değişik duygu sunumlarının ötesine geçip bu duyguların fikir halinde olumlu düzenlenmesine yönelir. Kurmaca ve imgelem tam da yaşamın üretiminin parçasıdır. Deleuze bu tür üretimleri yaşam için üretilmiş kurmacalar kabul etmektedir. Toplumsal kurumlar ya da "toplumsal makineler" de deneyimi aşan kolektif eklemeler veya kurgulardır.

Arzu İdeoloji ve Simulakra

Deleuze çıkardan değil arzudan yola çıkar. Ona göre arzunun kendisi bir güçtür. Bir oluş ve imgelemleri oluşturma gücüdür. Arzu hem olumlu hem üretkendir. Arzu eksiklik duyduğumuz

şeyden başlamaz. Arzusunun çıkış noktası bağlantılardır, yaşam kendisini sürdürmeye ve zenginleştirmeye çalışır. Bunu da diğer arzularla ilişki kurarak yapmaya çalışır. Bu da güç/ iktidarın arzusunun bastırılması değil, yaygınlaştırılması işlevi görmesini sağlar.

Oysa çıkardan yola çıkan bir ideolojinin gizlediği bazı çıkarlar olduğu varsayılır. Ayrıca dayatılmış kültür yanılısamlarından özgürleşmeyi bekleyen normatif bir bireyin varlığını kabul etmektedir. Bu da bir olumsuz güç/iktidar ve imgelem kavramına yol açmaktadır. Gücüyle bastırmaya, imgelemiyile kandırmaya çalışmaktadır.

Deleuze eleştirisini ideoloji üzerinden değil aşkın yöntemiyle yapmaktadır. Bu yöntem içinde atılması gereken ilk adım çıkarların arzularından nasıl üretildiğini göstermektir. Bunun için kişilerin çıkarlarının, arzuların kaotik akımından nasıl üretildiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Deleuze ve Guattari buna mikro politika demektirler. Arzu politika tarafından ideolojide olduğu gibi bastırılmıyor, kodlanıyor. Örneğin bir arzu olan kadın ve erkek bedenlerinin ilişki kurması, kutsal bir evlilik olarak kutsanmakta ve bir çıkara dönüşmüş olmaktadır.

Politik oluşumlar ya da toplumsal makineler çıkarları arzularından üretirler. Bir bedenler grubunun gücünü artırmak için kurduğu bağlantılar arzudur. Aynı bedenler grubu insan yaşamının temeli olarak kendi imgesini ürettiğinde çıkarını ortaya koymuş olur. Deleuze'e göre yaşam sanal bir güçtür, olma gücüdür. Sanal farklılık öngörülmeleyen şekillerde olma gücüne sahiptir, bu edimsel dünyadan daha fazlasıdır, daima ve zaten mevcut biçimlerle sınırlı değildir.

Deleuze dünyayı edimsel bir gerçeklik ile gerçek olmayan sanal kopyasına ayırmak yerine bir simülakra dünyası önermektedir. Sonradan veya farklı uyarlamalarla kopyalanan bir özgün yaşam yoktur. Yaşamın her olayı zaten kendisinden başkadır, özgün değil simülasyondur. Herhangi bir şeyin ne olduğu onun başka olma gücüdür, kendisine bağlı olmama gücüdür. Deleuze göre simülakra ne yeni bir olaydır ne de basitçe bir kültürel bir olaydır. Simülakra gerçeğin yitişi ve terk edilişi değildir, gerçektir. Yaşamın güçlenmesi, çeşitlenme güçlerini ve duygulanma güçlerini artırarak ve olduğu şeyden başka bir biçime bürünmesiyle olur. Henüz olmadığı şeyi tahayyül etmeyi ve yansıtmayı gerektirir.

Oluş

Buraya kadar Deleuze'ün projesinin varlıktan çok, oluş üzerinde yoğunlaştığını gördük. Deleuze Plantonculuğu oluş ve simülasyon olumlamasıyla aşmak istemektedir. Plantonculuğun tersine çevrilmesinde oluşun içkinliği kabul edilerek varlığın temeli ortadan kaldırılmaktadır. Deleuze'ye göre oluşun akışından başka hiçbir şey yoktur.

Deleuze'e göre oluşu düşünmenin önündeki engel insancılık ve özneliktir (dünyayı bilen olarak insan ya da oluşa temel teşkil eden özne). Ona göre düşünce oluştur. Yapılması gereken modeller, aksiyonlar olmadan düşünmektir. Bu bakımdan oluş güçleri felsefe, edebiyat ve bilimle ön plana çıkmaktadır.

Genellikle oluşu bir varlığın yaptığı veya uğradığı bir şey olarak düşünürüz. Deleuze bunu tersine çevirir. Eylemler, algılamalar, çeşitlenmeler olduğu gibi oluşlar da

bulunmaktadır. Oluşların bu akışından varlıkları algılar ya da düzenleriz. Deleuze oluşun kendisi dışında bir amacı olmadığını savunur.

Çoğunlukla oluşu algılayamayız, dünyayı yalnızca aşkın olarak algılarız, dışsal ve uzmanlaşmış şeyler dünyasını algılarız, bu dünya ise Deleuze'un ilgisini çeken bir dünya değildir. Onu ilgilendiren, dünya algılanamaz oluşların dünyasıdır. Sanat ve sanatın tekilliklerinin sunumu belli ölçüde bir algılanamaz oluş olarak düşünülmektedir. Ayrıca yaşamın bizatihi kendisi olan imgelem akışıyla birleşerek algılanamaz oluruz böylece yaşamdan ve farklılıktan kopuk hale gelmekten kurtuluruz. Kendimizi yaşamın üzerinde ve karşısında konuşlanmış değişmeyen algılayıcılar olmaktan çıkabilir ve kendimizi yaşamın algılanışının akışına kaptırırız. Bu yolla insan kendisinden daha fazlası olur ve en üst gücüne kadar genişler, bunu kendisi olmayanla bir melez oluş sürecine girerek yapar.

Algılanamaz oluş moleküler (önceden varolan modeli reddeden) tarzda bir algılamadır ve özgürlük anlayışımızı dönüştürür. Algılanamaz oluş kendisini farklılıkları duyumsanabilir olandan kopararak yüksek bir noktaya taşır. İnsan organizmasının yanlı ve düzenleyici algılama anlayışının ötesine geçilir. İnsandan özgürleşerek, oluş olayına açık hale geliriz. Özgür yaşamı olumlamak için insanın ötesine geçme gerekmektedir.

Bu bakımdan edebiyat elzem hale gelmektedir. Edebiyat metinleri sadece ahlakçılığın sınırlı kanunlarının yapısını baz almakla yetinemez. Bu metinler ahlaki bakış açısının ötesine taşmak durumundadır. Edebiyat bizi sınırlı benlik imgelerinden özgürleştirir, toplumun kabul edilmiş iyi ve kötüsünden kurtararak, oluşu var olanın ötesine geçme yolunu açar. Deleuze ve Guattari oluşun varolma yolunu açmasında hayvan oluşa ve kadın oluşa yönelmenin olanakları üzerinde durmaktadırlar. Onlar hayvan oluş fikrini Kafka aracılığıyla bulmuşlardır. Bu Freud'a karşı bir vaziyet alıştı. Psikanaliz geleneğinin yorumlama hastalığına karşı geliştirmişlerdir. Deleuze ve Guattari, arzunun ve duygunun olumluluğunu ve çokluğunu tanımlamak için hayvan oluş fikrine başvurmuşlardır. Hayvan oluş kişinin bir böcekmiş, köstebekmiş gibi hayatı tahayyül etmesidir. Hayvan oluş bir edebiyat türü olarak, yeni algılar ve yeni dünyaları olanaklı kılan anlamın üretilmesine yardımcı olacaktır. Yeni bir konumdan dünyanın çekimine girilmeyi sağlayacaktır. Deleuze göre "hayvan oluş" bir yeğînleşme deneyimidir, ezberlenmiş kesin belirlilikler alanından uzaklaşarak belirsizliğe ve sonsuzluğa açılan bir özgürleşmeyi sağlayarak insani yüklerden kurtulmayı sağlayacaktır. Deleuze ve Guattari'ye göre bütün oluşlar kadın oluşla başlamalıdır. Erkek öznedir, majördür. Bizi yaşamın etkin ve olumlayıcı farklılığını düşünmekten alıkoyan şey erkek kavramıdır. Olumlu olarak düşünebilmek için erkeğin mantığının ötesine geçmek gerekir. Bu da kadın oluşla, onun mantığıyla dünyaya bakmakla gerçekleşir. Bunu da yine edebiyatın gücünden yararlanarak gerçekleştirecektir.⁸

Deleuze-Guattari felsefesinin genel çizgilerinin çizimini tamamlamak için duygusal etkileme/etkilenme (affect) üzerinde durmak gerekir. Temsili olmayan kuramlar bakımından önemli bir yer tutan "duygusal etkileme/etkilenme" bu yazıda, bir sonraki bölümde tekbaşına, ayrı olarak ele alınacağı için, tekrara düşmemek adına bu bölümde ele alınmamıştır.

8 Nezile Kalaycı: "Annelik, Hayvan-Oluş, Yeryüzü", *Cogito*, Sayı 93ü Bahar 2019, ss.36-53.

4. Sosyal Bilim Çözümlerinde Duygusal Etkileme/Etkilenme (Affect) Faktörünün Yer Almaya Başlaması Ne Tür Türlü Sonuçlar Yaratır

Thrift'in temsili olmayan kuramların yedi ilkesini sayarken, bunlardan altıncısında duygusal etkileme/etkilenme (affect) ve hislilik üzerinde durduğunu görmüştük. Deleuze'nin yaşam felsefesinin dayandırıldığı **oluş ve farklılığının**; kimlik, akıl, insan öznese ve sağduyuya dayalı kavramlara başvurmadan ele alınabilmesinin olanakları aranmaya başladığında, duygusal etkileme/etkilenme (affect) özellikle önem kazanmıştır.⁹ Çünkü insanın bilinçli olmadan eylemde bulunma ve üzerinde eylemde bulunulabilme kapasitelerine dayanmaktadır. "Affect" kanalıyla düşünmek yaşamın oluşumu yolculuğuna devam etmektir. Deleuze'de affect kavramı üzerinde dururken kanımca iki niteliğe işaret ediyor. Birincisi etkileme/etkilenme kapasitesi, ikincisi ise duygusallıktır. Bu nedenle bu yazıda affect teriminin Türkçe karşılığı olarak, **duygusal etkileme/etkilenme sözcüklerini** kullandım. Bu iki boyutu da içerecek tek bir sözcük bulamadım.¹⁰ Yer yer de "affect" dedim.

❖ Damasio'nun nörobilim alanında yaptığı katkılarla, rasyonel karar verme ya da rasyonel bilişler için mutlaka duygu alanında da yol alınması gerektiği açıklık kazanmıştır.¹¹ Bu duygu "affect"ın içeriğinde yer alan duygu boyutunca karşılanabilmektedir. Ayrıca, duygulanmanın yarattığı etki bizi düşünmeye zorlaması dolayısıyla önem kazanmaktadır. Deleuze (affect) kavramını geliştirmek için Spinoza'nın affectus kavramından yola çıkmaktadır.

Bu beden etkileme/etkilenme deneyimidir. Bir karşılaşma (encounter) sonucu doğar. Bu karşılaşmanın doğurduğu uyarıya karşı gelişen içgüdüsel bir tepkidir. Genellikle bilişsel süreçler sonrasında ortaya çıkan karmaşık duyguların oluşması, yüzün kızarması, terlemek, adrenalini fıskırması, umut, utanmak, korku, nefret, neşe vb. ni hissetmeyi beraberinde getirir. Evrimci psikologlar insan türünün bu işaretleri okuma kapasitesine sahip olarak evrildiğini göstermişlerdir. Bu deneyim sonrasında bedenin faaliyette bulunma gücü çoğalır ya da azalır.¹² Duygusal etkilenmeler olarak her yerde var olan bir kapasitedir. Spinoza- Deleuze'ian duygusal etkileme (affect) kavramı ortaya çıkardır (emergent). Onun otonomisi de açıklığından kaynaklanmaktadır. Duygusal etkileme/etkilenme daima daha ileriye götürülecek bir içsel kapasitedir. Dolayısıyla antropomorfiktir.

Her beden diğer bedenleri etkiler ve diğer bedenlerden etkilenir. Burada kullanılan beden kavramı beynin/zihnin varlığını da içermektedir. Duygusal etkileme/etkilenmeyi iki kişiyle sınırlamak doğru değildir. Aynı anda çok kişiyle etkileşir. Kişiler aşırıdır (transpersonel). Psikolojik değildir. Doğrudan ilişkiseldir. Bir olaydır. Bu olayın bir bütünlüğü vardır. Bir anlamda kendisini topluluk içinde ayırarak ifade etmesi bakımından

9 Bu konuda bkz: Melissa Gregg, Gregory J. Seigworth (editors): *The Affect Theory Reader*, Duke University Press, Durham & London, 2010.

10 Turhan Ilgaz "duygulam" sözcüğünü kullanmaktadır. Ben duygusal etkilemin daha kolay anlaşılır olduğunu düşünüyorum.

11 A. Damasio: *"Descartes" Error, Emotion, Reason and Human Being*, Putham Publishing, 1994

12 R.B. Zajonc: "Feeling and Thinking; Preferences Need No Inferences", *American Psychologist*, Vol.35, Num.2, 1980, pp. 151-175.

kollektiftir. Bir kültür olma özelliğine sahiptir. Yayılma yoluyla sosyalleşir. Bu salt bilişsel değildir, ama bilişsel olandan tamamıyla ayrılamaz. Bir duygunun oluşabilmesi için bir olayın olduğunun farkına varılmış olması gerekir. Alışılmış olan nesnel ve öznel kategorilerini bir çapraz kesendir. Duygusal etkilenme aktif bir güçtür, akışkan ve dinamiktir, bedenlerin belirli yerlerde karşılaşmasının enerjik sonucudur. Bir bedenden diğer bir bedene geçişin yoğunluğunu oluşturmaktadır.

Bu karşılaşmayı sadece insanlar arası bir karşılaşma olarak ele almamak gerekir, insan olmayanlarla karşılaşmalar da -örneğin bir heykelle karşılaşma da- büyülenme, neşe utanma ya da kızgı yaratabilir. Bu genişlemenin farkında olunması bir kentin deneyiminin özneliği ve yorumu üzerindeki insan merkezli bakış açısının aşılmasını sağlayacaktır. Sosyo-mekansal süreçlerin kavranmasını post hümanist hale getirecektir.¹³Bu duygusal etkileme/etkilenme çok çeşitlidir. Bu çok değerlilik/çeşitlilik korunmalıdır. Teke indirgenemez, indirgenmemelidir.

Duygusal etkileme/etkilenme (affect) kavramı insanların deneyimleyebileceği geniş bir duygular yelpazesini kuşatmaktadır. Çoğu kez duygunun (emotion) kavramı yerine kullanılsa da, aralarında bir fark vardır. Duygu daha kısa erimli, kaynağa yönelmiş yoğun bir histir. Duygular belirli uyarıcının tetiklemesiyle ortaya çıkan karmaşık olayların sonucudur. Bu bağlamda duygu (emotion) yine de öğrenilmiş bir tepkidir. Bazı öğeleri bilinse bile tümüyle betimlenmesi söz konusu değildir. Duygusal etkilemede/etkilenmede söz konusu olan bir duygudan (emotion) çok, odaklanmamış, yaygın bir ruh halidir (mood).

Duygusal etkileme kuramını yazan Tomkins¹⁴, "affect" kavramını duygu (emotion) un biyolojik kısmı için kullanmaktadır. Her birimize genetik olarak geçmiş bulunan, önceden programlanmış mekanizmalar tetiklendiğinde biyolojik olayın bilinen örüntüsünü başlatır. Ayrıca yetişkinlerde duygusal etkilenme deneyiminin, doğuştan gelen mekanizmalarla karmaşık fikirselle-duygusal formasyonların karşılıklı etkileşiminin sonucu olduğu belirtilmektedir. Tomkins bu deneyimleri olumlu (positive: neşe,gönül hoşluğu, sevmek vb.) ve olumsuz (negative: kaygı,üzüntü, kızgı, umutsuzluk vb.) olanlar diye ikiye ayırmaktadır. Ona göre insanın zihni sağlığı için olumlu olanların en çoğa çıkartılması, olumsuz olanların en az indirgenmesi gerekmektedir. Eğer bu başarılabilirse insanların kardiyovasküler sorunları azaltacaktır.

Pozitif duyguların varlığı insanın iyilik halinin bir işareti olmaktadır. Psikoloji çalışmaları olumlu duyguların insanların anlık düşünme ve eylem yapabilme repertuarını artırdığını olumsuz duyguların ise bu repertuarı daralttığını ortaya koymuştur. Olumlu duygular insanların eylemlerinde risk alma perspektifini artırmaktadır. Olumlu duygular anında bitmez, zaman içinde sürme eğilimi taşır. Bunlar dayanıklıdır (resilience). Olumluluk spiralinin yukarıya tırmanmasını başlatır.¹⁵ Duygu (emotion), duygusal

13 Brian Massumi: *Politics of Affect*, Polity, Cambridge,2015.

14 Silvan S.Tomkins:*Affect Imagery Consciousness:The Positive Affects*, Vol.1,2, Springer, New York 1962.

15 Bu konuda bknz: Barbara L. Fredrickson: "The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden and Build Theory of Positive Emotions", *American Psychology*, Vol.56, No.3, March 2001, pp 218-226.

etkileme/etkilenmenin (affect) bir alt kümesidir. Kısa erimlidir, çok çeşitlidir. "Affect" ise belli bir amaca yönelmemiş serbestçe yüzen/gezen daha uzun soluklu olandır. Yaşamın sürdürülebilirliği için olumlu duygusalı gerekmektedir.

Tomkins insanların güdü sistemleriyle duygusal etkileme/etkilenme sistemlerini farklılaştırmaktadır. Güdü sistemleri dar kapsamlı ve araçsaldır. Nefes alma, yeme, içme, uyuma işlevlerine odaklanmıştır. Oysa duygusal etkileme/etkilenme sistemi kızma, zevk alma, üzüme, heyecanlanma, utanma vb. geniş bir alana yayıldığı gibi sürekli olarak kapsamını yeniden yapılandırır. Mandev ise "affect" kavramını duygu yoğunluğuna göre sıcak uçta ve soğuk uçta olanlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sıcak uçta "affect" duygu ile ortaklaşa yüksek bir yoğunluk kazanarak tutku niteliği kazandığı, soğuk uçta ise tutkusuz, bir tercihler, seçmeler, beğeniler halinde ifade edildiği belirtilmektedir.¹⁶

Duygusal etkileme/ etkilenme nörofizyolojik bir fenomendir, deneyimin bilinçdışı boyutunu oluşturmaktadır. Bu konudaki kuram dar fiziki anlamda, zihni bedene indirgemez. O bedenlerin hissettiği kadar hareketleri düzleminde düşündüğünü söylemektedir. Düşünmeyi psikolojik öznenin içinden alıp, ilişkisel karşılaşmanın birlikte hareketine koyar. Her eylem yarattığı sürpriz derecesine bağlı bir zihinselliğe sahip olacaktır. Duygusal etkileme/etkilenme kuramı bir beden yapabilirliğinin ne olduğunun yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu kuram özgürlüğü dışlamamaktadır. Özgürlük duygusal etkileme/etkilenme sürecinin sürpriz yaratmadaki birey aşırı otonomisinin varlığıdır. Bu bedenin fizikalitesi kadar zihinselliğinin de bir başarısıdır.

Spinoza için insan psikolojisi karşılıklı etkilenmeler sonucu ortaya çıkan türlü türlü psikolojiden, çok sayıda basit bedenin anlaşılması, uyuşması sonucunda, oluşan (emergent) bir karmaşık bütündür. Bu çok türlü psikolojiler, bedenlerin ve insan olmayan nesnelere çok büyük sayıda karşı karşıya gelmesiyle sürekli olarak tadil edilmektedirler. Her karşılaşmada duygusal etkileme/etkilenme beden ve zihinde kendisini farklı bir şekilde göstermektedir. Duygusal etkilenme bedenin eyleme yönelmesini etkileyerek, zindelik kazandırır ya da kaybettirir. Zihinde ise düşünce ile ideolojik konumlar arasındaki ilişkiyi tadil eder.¹⁷

Bedenin duygusal etkileme ve etkilenme dinamiği içinde oluşan yaşam konusunda bu bölüme kadar söylenenler bize değişme dinamiğinin ne olduğunu betimlemektedir. Bu betimleme önemli bir soruyu yanıtsız bırakmaktadır. Bu dinamik içinde geçmiş tamamen silinerek sıfırdan mı başlanmaktadır. Yoksa bu süreç içinde bir hafıza etkili olmak mıdır? Brian Massumi her şeyin silinip sıfırdan başlamadığını bir tür hafızanın çalıştığını söylemektedir.¹⁸ Öznel ögeler, alışkanlıklar, eğilimler, istekler, vb.leriyle oluşturduğu geçmiş, geleceğe beden üzerinden taşınmaktadır. Olayın zamanı geçmiş ve gelecek arasında çapraz kesmektedir. Eğer hafızanın bedende korunduğu söylendiğinde kastedilen spesifik

16 George Mandev: "Affect and Learning Causes and Consequences of Interactions", Douglas B. McLoed, Verna M. A. Adams (editors), *Affect and Mathematical Problems Solving: A New Perspective*, Springer-Verlag, New York, 1989, pp 3-19.

17 Nigel Thrift: "Intensities of Feeling: Towards A Spatial Politics of Affect", *Geografiska Annaler*, 86B(1), 2001, pp.57-78.

18 Brian Massumi: *Age*, s.47-58.

bir birey olduğu kadar bedenlerin karmaşık ilişkileri olmaktadır. İnsanlar/bedenler çok kalabalık bir dünyada yaşamaktadır. Bir beden bile güdüler, eğilimler, hatıra yığınları, bol bol duygular, bilinçli ve bilinçsiz tarzlar aşırılıklarla, kalabalık hale gelmiştir. Bu noktada karşımıza çıkan soru bu kalabalık durumdan yeni bir yapıya geçişi sağlayan oluşun nasıl gerçekleştiği olmaktadır. Bu soruyu Brian Massumi şok olarak yanıtlamaktadır. Duygusal etkileme/etkilenme şoktan ayrılmaz kavramlardır. Bu şoklar drama içermekten çok mikro şoklar düzeyindedir.

Bu noktaya kadar çözümlememizde duygusal etkileme/etkilenme (affect) bilinçli algılama ve dilsel temsilinden bağımsız olarak beden üzerinden tanımlanmıştı. Bu beden 19.yüzyılın sonundaki beden değildir. Günümüzde beden "biyomedyatik" hale gelmiştir. Kendi kendini yeniden üretme biçimini değiştirmiştir.¹⁹ Görsel medya terimine analog olarak geliştirilen biyomedya teriminin biyolojik beden, organik özelliklerini kaybetmeden yeni bir kavrama taşımaktadır. Biyomedya bir teknolojik araç değildir. Biyolojik öğelerin enformatik olarak yeniden bağlaştırdığı ve biyolojik ve biyolojik olmayan, tıbbi ve askeri, kültürel ya da ekonomik uygulamalarda bedenin kendini gösterme süreçlerinin içinde yer aldığı bir durumdur.²⁰ Bolter ve Grusin bedenin değişik kültürel ve sosyal anlamın yeniden yayıldığı bir ortam işlevi gördüğüne dikkati çekmektedir.²¹ Biyomedyatik beden oluşumuna kapital yatırımı yapılmış, materyal güçlerin tarihsel olarak spesifik bir organizasyon biçimidir. Bu organizasyon biçimi biyoloji, fizik, termodinamik, karmaşıklık ve metastabilite konusundaki çeşitli söylemlerle işlenirken ve bedenin, işin ve çoğalmanın doğrusal olmayan rasyonalitesine dayanılmaktadır.

Eğer bir yerin kimliğinin temsilini o yerin imgesine dayandıran yaklaşımın ötesine geçilmek isteniliyorsa, **duygusal etkileme/ etkilenme atmosferi** kavramı kullanılmasına başvurulmaktadır. Atmosferler ilişkiseldir. Yerler duygusal etkileme yaratan karşılaşmalarla anlamlılık kazanır. Bir yere bağlılık hissini besler. Bir bedenin gücü; duygusal etkilenme yaratma kapasitesi ve kompozisyonunun etkilenbilmesi, diğer bedenlerle aktif ilişkiel bağlantılar içinde olması yoluyla beslenir. Bu yer duygusu yaratan ilişkiler duygusal etkilenme atmosferi içinde kurulur. Bir kişi bu atmosferi ,bedenler ve nesnel arasındaki hareketler ve sıçrayan ilişkiler yoluyla, birleştirerek ya da dağıtarak deneyimler.

Atmosfer bir nesnel ve öznel arasında bir belirsizlik alanı ya da orta yol oluşturmaktadır. Bir yer karşılaşmalarının yarı-otonom bir ifadesi halinde tahayyül edilebilir. Duygusal etkilenme atmosferi fiziki çevre ve insan deneyimi ortasında kuşatıcı bir yerdedir. Bu atmosfer temsili değildir. İnsanlar, yerler, materyaller ve onların oluşturduğu toplumsal dünya üzerinde deneyimsel düşünceye açıktır. Bu atmosfer temsili olandan ve düşüncenin doğmatik imajından bir kaçışken, sosyal ile materyalin, bilinçli ve bilinçsiz olanın karşılıklı

19 Bu konuda bkz: Patricia T. Clough: " The Affective Turn: The Political Economy, Biomedica and Bodies", Melissa Greg , Gregory J. Seigworth (Editors): The Affect Theory Reader, Duke University Press, Durham, 2010. pp.206-228.

20 Bu konuda bkz: Alexander Styhre: *Organizations and The Bioeconomy, The Management and Commodification of The Life Sciences*, Routledge, 2012.

21 Jay David Bolter Richard Grusin: *Remediation Understanding New Media*, The MIT Press 1999.

oyununun anlaşılmasına bağlıdır. ²² Böyle bir “affective” atmosferin varlığı, bu boyutun hem birey hem de komünal düzeyde işlevselliğinin bir kanıtı olarak görülebilir.

Duygusal etkileme/etkilenme kanalına girerek yaşamın oluşumu süreci içinde yol alacağımızı kabul ettiğimizde kaçınılmaz olarak karşımıza çıkan soru bu gidişin bizi daha iyi bir noktaya götürüp götürmeyeceği olmaktadır. Duygusal etkileme/etkilenme kapasitesinin varlığının gelecekte olanın şimdikinden daha iyi oluş ve aidiyet ve gelecek yaratacağı konusunda yaratılabilecek bir inancın hiçbir dayanağı yoktur. Tersine yoğun ve içerilmiş bir nötralite içermektedir. Bu durumda yaşamın sadece duygusal etkileme/etkilenme dinamiğine bırakılamayacağı, bunun bir risk taşıdığı kabul edilince, dolaylı bir şekilde de olsa müdahale etmek gereği doğmaktadır. Bunun yapılmasını olanaklı kılan da atmosferin varlığı olmaktadır.

Duygusal etkileme/etkilenme alanındaki tartışmamızı tamamladık. Bu tartışmanın deneyimlerimize olan etkilerini daha iyi kavrayabilmemiz için, gündelik yaşamımızda öğrenme ve politika süreçleri üzerinde biraz ayrıntılı olarak duralım.

Duygusal Etkileme/Etkilenme Kavramının Öğrenme/Eğitim Alanına Yansımaları

Homo Sapiens düşünen bir varlık olduğu gibi, aynı zamanda da öğrenen bir varlıktır. Öğrenmeyle ilgili zengin bir “affective” oluş spektrumu bulunmaktadır. Pedagojik süreçte duygusal etkileme/etkilenmenin olumlu ve olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Ama henüz yeterince kuramsallaştırılmış olduğu söylenemez. Bunun öğrenme üzerindeki etkileri pratikte en açık olarak spor alanlarında gözlenmektedir. Koçlar atletlerin “affective” durumlarının performanslarını nasıl etkilediğini iyi bilmekte ve bundan yararlanmaya çalışmaktadırlar.

Bu durum tüm pedagojik süreçler için geçerlidir. Bir öğretmenin, öğrencinin duygusal etkileme/etkilenme durumunu tanıması ve uygun stratejilerle ve taktiklerle onu etkilemeye çalışması, öğrencinin öğrenme yolculuğunu anlamlı bir biçimde yönlendirebilecektir. ²³ Öğretmen öğrencinin affective durumunu (merak, can sıkıntısı, hayal kırıklığı, kaygı vb.) bedenindeki yüzeysel göstergelerden saptayabilmektedir. Bu konuda öğretmenin artan duyarlılığı, varolan eğitim modellerinin daha etkili olarak çalışmasına olanak verecektir. “Affect”in eğitimle ilişkisi bu noktaya kadar araçsal düzeyde ele alınmıştır. Söz konusu ilişkiyi araçsal düzeyde tutmak ise çok yetersizdir. Duygusal etkileme/etkilenmenin önemi tüm boyutlarıyla ele alındığında eğitim sisteminin çok daha radikal değişmelere uğratılması gerektiği ortaya çıkacaktır.

Günümüze kadar gelen eğitim/öğretim sistemlerinin gerisinde Platon ve Aristoteles’ten gelen bir insan modeli bulunmaktadır. Bu anlayışta akıl/zihin hiyerarşik olarak en

²² Bu konuda bkz. Michel Buser: “Thinking Through Non-Representational and Affective Atmosphere in Theory and Practice”, *Planning Theory*, SAGE, Vol.13(3), 2014, pp.227-243.

²³ Barry Kort, Robert Reilly: *How People Learn, Cognition, Affect and Learning*, 2 Jan. 2019, {kort, reilly}@media.mit.edu

üstte bulunmaktadır. Peşinden koşulacak gerçek ise yaşamın ulaşılmaya çalışılacak en yüksek amacı olarak görülmektedir. Bu modelde akıla/zihne verilen ikincil bir işlev daha bulunmaktadır. Bu da duyguları düzenlemek ve kontrol etmektir. Bu modele göre eğitimden beklenen, formel müfredat yoluyla öğrencilerin akıllarını kullanmasını geliştirmek, duyguları ve hareketlerinin rasyonel denetimini öğretmektir. Bu modelde "affect" ancak araçsal bir rol yüklenmektedir.

Duygusal etkileme/etkilenme konusunda bir dönüşün yaşanmasının kabul edilmesiyle birlikte, "affect" in/duygusalın eğitiminin yapılması, bir amaç niteliği kazanmaktadır. Böyle bir amaç için Heron'un önerisinden yola çıkabiliriz.²⁴ Onun insan modelinde üç merkezi kapasite bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sevmek ve sevilmek, ikincisi anlamak ve anlaşılma, üçüncüsü seçmek ve seçilmektir. Bu üç kapasite aynı önemdedir ve birbirini tamamlamaktadır. Bu üç kapasite; bireylerin davranışlarıyla, kişilerarası ilişkilerle, ve organizasyonel ortamlarda gelişmektedir. Bu üç kapasite bu konulardaki pozitif duyguların tatminiyle gerçekleşecektir. Sevmek ve sevilmek kapasitesi, geniş bir affect yelpazesini (hayranlık, tapınma, ilgi, saygı, zevk alma), anlama ve anlaşılma kapasitesi geniş bir duygular yelpazesini (merak, gerçek tutkusu, büyülenme, iletişim kurmanın doyumunu), seçme ve seçilme kapasitesi geniş bir duygular yelpazesini (tat, çeşni, canlılık, keyif, güvenilirlik, asil olmak) içermektedir. Bu üç kapasitenin gerçekleşmesi engellenirse, olumsuz duygular gelişecek, sağlıksız oluşumlar yaşanacaktır. İnsanlar bu tıkanmalardan catharsis (boşalma) ile kurtulabilmektedirler. Böyle bir insan modeli kabul edildiğinde "affective" ve duygusal kapasiteleri eğitim konusu haline gelmektedir. Bu da eğitimin günümüzdekinden farklı bir biçimde yapılmasını gerektirecektir.

Duygusal Etkileme/Etkilenme Kavramının Politika Alanındaki Yansımaları

Duygusal etkileme/etkilenme kanalı içinde kalınmasının yaşamın oluşum ve öğretim/eğitim süreçlerini nasıl etkilediğini ele aldıktan sonra, onun politika alanındaki yansımalarını görelim.

Chantal Mouffe politik analizlerde bu ele alışı kullanırken önce "common affect" (ortak duygusal etkileme/etkilenme) kavramını üretiyor.²⁵ Mouffe "duygu" yerine "tutku" kavramını siyasal kimliğin tanımlanmasına daha uygun olacağı için tercih etmektedir. Spinoza'nın affects kavramı "affectio" ve "affectus" farklılığına dayanmaktadır. "Affectio" bir beden için bir şeyi arzu etmesini belirtirken, "affectus" bu arzuya uygun eylemde bulunmasını ifade etmektedir. Mouffe göre affectio/affectus dinamiği, ortak duygusal etkileme/etkilenmenin oluşumu sürecini oluşturmaktadır. Bunun pratikleri de politik

24 J.Heron : Catharsis in Human Development, *Human Potential Research Project*, University of Surrey, 1977.

J.Heron : Co-Counseling, *Human Potential Research Project*, University of Surrey, 1979.

J.Heron: Education of Affect, *Human Potential Research Project*, British Postgraduate Medical Federation, University of Surrey, University of London, ISBN 1-85237-016-5.,

25 Chantal Mouffe: "The Affects of Democracy", *Eurozine*, 23. Nov.2018.

kimliklerin inşasını sağlayacaktır. Buna dayanarak duygusal etkileme/etkilenmenin varlığının demokratik politikanın tasavurunun oluşmasındaki kritik role dikkati çekiyor.

Mouffe ortak duygusal etkileme/etkilenmeyi günümüzdeki popülist hareketlerin çözümlenmesinde kullanıyor. Laclau'ya göre popülizm bir ideolojiden çok bir siyaset yapma biçimidir. Değişik biçimler alabilir. Demokrasinin önemli bir boyutunu oluşturur. Çünkü halkın egemenliğiyle ilgilidir. Günümüzün siyasal pratiği içinde; sağ ve sol siyaset arasındaki sınırın eridiği, halkın siyasal kararları etkileme olanağının kalmadığı post-politik ile eşitlik ve halkın egemenliği kavramlarının kullanılmadığı, demokratik beklentilerin kendilerini ifade etme olanağı bulamadığı, özgürleştirme kanallarının tıkalı olduğu post-demokrasi koşulları reddedilerek, yeni populist hareketlerin geliştirilmesine, elitler tarafından yok edilmiş halkın sesinin geri verilmesine çalışılmaktadır.

Sağ kanat popülizmle mücadelede bir sol kanat popülizmi demokratik beklentilere açık olacak, eşitlik ve sosyal adaleti savunacak şekilde ortak duygusal etkileme ve etkilenme kanallarını mobilize etmeye çalışacaktır. Böyle bir popülist hareketin başarısı için, sosyal hareketlerin çokluğu/çeşitliliği ile hedefi demokrasiyi canlandırmak ve derinleştirmek olan politik güçler arasında sinerjik bir ilişkinin kurulmuş olması gerekecektir. Mouffe hakim liberal demokratik politik kurama karşı çıkarken, siyasal eylemin kolektif ve partizan karakteri üzerinde durarak, politik kimliklerin inşasında duygusal etkileme/etkilenmenin oynadığı kritik rolün, kısacası duygusal boyutun ihmal edilmiş olmasına dikkati çekmektedir.

Günümüzün toplumlarında yurttaşların daha iyi yetişmiş olmasının, onları sadakatın aktörleri olmaktan, tercihlerin aktörleri olmaya yönelmesi, onların siyasal yaşamdaki rollerini seçmen olmaktan çok aktif yurttaşlık ve protesto rollerine yönlendirmiştir. Günümüzde ülkelerin yurttaşları siyasal enerjilerini parti kanalları içine hapsedmek istememektedir. Yurttaşların yöneldiği bu alanların çoğunlukla kentsel kamusal alanlar olduğu söylenebilir. Gittikçe kent mekanının ve zamanının kullanımı, duygusal etkileme/etkilenme tepkilerini vermeyi kışkırtacak şekilde tasarlanmaya başlamıştır. Günümüzde siyaset "affect"i gittikçe siyasetin görünür bir ögesi haline getirmektedir.

Duygusal etkileme/etkilenmenin daima politikanın anahtar öğelerinden biri olmuş olduğu söylenebilir. Çok sayıda politik teknolojilere konu olmaktadır. Politik olanın anlamı değişmektedir. Karmaşık "affective devletlerin", "duygu rejimleri" haline gelmesi yeni politik pratiklerin bu dönüşümü gerçekleştirmesine izin vermesine bağlı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin "Gezi" de yaşadığı siyasal deneyim öğreticidir. Gezinin olayının oluşumunda duygusal etkileme/etkilenme süreci temel dinamiği oluşturmuştur. Ama iktidar bu yeni dinamiğin işlerliğini önlemek için elinden geleni ardına koymamıştır.²⁶

Günümüzün siyaset pratiği içinde hakikat önemli ölçüde itibar kaybına uğramıştır. Bedenlerin karşılaşması sonucu ortaya çıkan duygusal etkileme/etkilenmenin yarattığı karşılıklı eylemde bulunma bizi "Deneyim Çağına" sokuyor. Bu çağ ile hakikat ötesi (post-truth) birbirine dayanır hale gelmiştir. Günümüzün yaşamında, politika, iletişim ve eğlence

26 Ignas Kalpokas: "Enabling Post-Truth: Mediatization and Affect", Ignas Kalpokas: A Political Theory of Post-Truth, Palgrave Pivot, January, 2019.